

**Lenkijos – Lietuvos dvišalės ekspertų komisijos istorijos ir geografijos
mokymo problemoms nagrinėti posėdžio
PROTOKOLAS
Norviliškės, 2014 m. gegužės 13-16 d.**

Pagal bendradarbiavimo programos tarp Lenkijos Respublikos nacionalinės švietimo ministerijos ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 15 punktą 2014 m. gegužės 13-16 d. Norviliškėse įvyko Lenkijos – Lietuvos dvišalės ekspertų komisijos istorijos ir geografijos mokymo problemoms nagrinėti posėdis.

Susitikime dalyvavo:

Iš Lenkijos pusės:

1. prof. hab. dr. Mieczysław Jackiewicz
2. prof. dr. hab. Bohdan Łukaszewicz
3. dr. Mariusz Kowalski
4. mgr. Tadeusz Baryła
5. mgr. Małgorzata Skórka – sekretorius

Iš Lietuvos pusės:

1. dr. Rimantas Miknys – pirmininkas
2. prof. dr. Algirdas Jurgis Stanaitis
3. doc. dr. Algis Kasperavičius
4. doc. dr. Elmantas Meilus
5. doc. dr. Linas Jašinauskas
6. Rimantas Jokimaitis – sekretorius

Susitikimas vyko pagal šį iš anksto numatytą planą:

Antradienis, 2014 m. gegužės 13 d.

Komisijos narių atvykimas į Norviliškes 2014 metų gegužės 13 d. Delegacijos nariai iš Lenkijos atvyko dviem maršrutais. Komisijos nariai, kurie vyko maršrutu Varšuva – Vilnius, Norviliskės pasiekė 19 val. Jau esant Lietuvoje paaiškėjo, kad prof. hab. dr. Adam Suchoński ir dr. Aleksander Srebrakowski negalės išskristi iš Varšuvos į Vilnių, nes lėktuvas, kuriuo jie skrido iš Vroclavo į Varšuvą atvyko labai pavėlavęs, nors buvo garantuota, kad jie Varšuvoje suspės persėsti į lėktuvą, kuris skris į Vilnių. Iškilminga vakarienė delegacijos nariams iš Lenkijos buvo surengta 20 val. Norviliškių pilyje (Šalčininkai). Komisijos posėdį pradėjo dr. R. Miknys ir prof. hab. dr. Mieczysław Jackiewicz.

Trečiadienis, 2014 m. gegužės 14 d.

Komisijos posėdį 9.15 pradėjo jos pirmininkas iš Lietuvos pusės dr. R. Miknys, kuris pasveikino susirinkusius komisijos narius. Priminė, kad ankstesnis, iš Lenkijos pusės organizuotas posėdis vyko teritorijoje, kurioje didžioji dalis gyventojų yra lietuvių kilmės Lenkijos Respublikos piliečiai. Pasirinkimas šio posėdžio vietos buvo tikslingas, susijęs su tautinėmis mažumomis, jų tam tikrų pilietinių teisių pajautimu. Tai buvo tam tikras pavyzdys, į kurį reikėtų orientuotis. Jis pažymėjo, kad šiandien esame vietoje, kuri įdomi gyventojų tautine sudėtimi, geografine situacija, atskirų valstybių sienų ribojimusi ir kilnių siekių palikimu.

Dr. R. Mikniui pasiūlius ir nedalyvaujant prof. hab. dr. A. Suchońsk‘iui, vadovavimą posėdžiui perėmė prof. hab. dr. Mieczysław Jackiewicz. Pereita prie numatytos susitikimo programos įgyvendinimo.

Dr. R. Miknys perskaitė pranešimą tema: „Lenkija – Lietuva: kartu ar atskirai? Nuo ko 1917–1918 m. atsiskyrė Lietuva – nuo Rusijos ar Lenkijos?“

Svarbiausios šio pranešimo tezės: klausimas kartu ar atskirai, kuris tapo ypač aktualus 1913–1914 m., yra vienas iš pagrindinių. Svarbu aptarti kaip jis yra nušviečiamas naujausioje istoriografijoje, ar yra atkreipiamas dėmesys į šio klausimo kontekstą susijusį su Vokietija ir Rusija. Taip pat yra svarbu išsiaiškinti kaip atsiskyrimas yra traktuojamas lietuvių istoriografijoje: naujai arba, tiksliau sakant, įvairiapusiškai interpretuojant Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. priimtą aktą apie Lietuvos valstybės atkūrimą su sostine Vilniumi. Vasario 16 d. akte Lietuvos „atsiskyrimo“ formuluotėje akcentuojama terminų „tauta“ ir „valstybiniai ryšiai“ daugiskaitinė forma. Antra vertus, pažymėtina, kad ši akto formuluotė nieko nesiskiria nuo tokios pat – užrašytoje gruodžio 11 d. dokumente, kuriame Lietuva susaistyta glaudžiais ryšiais su Vokietija. Ten taip pat nurodoma: „[...] ir jos atsiskyrimą nuo visų valstybinių ryšių, kurie kada nors yra buvę su kitomis tautomis“. Tačiau kaip interpretuoti atsiskyrimą nuo Baltarusijos? Kaip atsiskyrimą nuo valstybės, bet ne nuo tautos. Nuo ko ir kaip stipriai prasidėjo atsiskyrimas? Pirmiausiai – nuo Rusijos. Taip pat reikia prisiminti Vokietijos įtaką, nes vokiečiai jau rengė projektus dėl Lenkijos, Lietuvos ir Kuršo atsiskyrimo nuo Rusijos valstybės įteisinimo. Naujausioje istoriografijoje pabrėžiama, kad jau po derybų Brastoje 1918 m. kovą pirmiausiai buvo nuspręsta atsiskirti nuo Rusijos. Po 1916 m. lapkričio 5 d. nutarimų lietuvių politikai vokiečių valdžiai išsakė savo poziciją ir susirūpinimą dėl Lenkijos siekių Lietuvoje. Atkreiptas dėmesys į lenkų ir lietuvių kultūrinį artimumą naujai kuriamos Lietuvos valstybės teritorijoje, lenkų kultūros įtaką Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK). Atsiskyrimas Didžiojo karo metu reiškė pastangas iš naujo apibrėžti kas yra savi ir svetimi, artimi ir tolimi. Lietuvių politikų grupelė išsakė esminę nuostata, kad „lietuviai neseka griebiamąja lenkų politika, priešingai, jie visai nesiekia buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių, jie negeidžia nė jos ploto visumos, kurią vokiečiai dabar turi užėmę. Lietuviai nesibrauna nei į lenkų nei į gudų tankiai sėdimą sritį [...]. Atsižadėdama istorinės Lietuvos sričių, lietuvių tauta reikalauja būsimosios valstybės atkūrimui tik iš senų senovės jos gyvenamų žemių, būtent tose ribose, kurias, remdamiesi etnografijos dėsniais, esame jau pažymėję“. Kalbama apie tai, „[...] kad lietuviai mokėjo savo valstybę valdyti ir joje tvarkytis, liudija jų praeitis; tik slavams, visų pirma lenkams, įsikišus į Lietuvos reikalus, prieš lietuvių norą Lietuva nustojo toliau augti [...]“. Reikia prisiminti tai, kad dar prieš karą, apie 1905 m. išryškėjo kryptis, kurti nepriklausomą valstybę etninės Lietuvos pagrindu. Tačiau Rusija tai išnaudojo kaip priemonę gilinti lietuvių ir lenkų, pirmiausia kultūrinę atskirtį, po 1905 metų vis labiau proteguodami pirmųjų tautinę-kultūrinę veiklą. Rusija, buvusią LDK teritoriją traktuodama kaip nuo seno rusiškas žemes („iskonno ruskije ziemi“), buvo suinteresuota Lietuvoje palaikyti lietuvių ir lenkų priešstatą, kad galėtų lengviau įgyvendinti rusifikavimo ir

kolonizavimo planus. Bendradarbiavimo galimybės tarp lietuvių ir lenkų, plėtojant federacinės valstybės idėją labai greitai išblėso. Todėl atsisakymas idėjos atkurti Lietuvą su istorinėmis LDK sienomis turėjo kitą tikslą. Kalbant apie derybas su baltarusiais susiklostė situacija, kad po kelių konferencijų Berne ir etc., o po to baltarusiams paskelbus aktą dėl nepriklausomybės šis klausimas savaime išsprendė.

Tezė apie atsiskyrimą visų pirma buvo susijusi su atsiskyrimu nuo Rusijos, o ypač, kai ji tapo „raudona“. Takoskyra „svetimi ir savo“ tapo pagrindu apsaugoti savo tautinę tapatybę ir nutraukti istorinius ryšius su Lenkija. Ši paskutinė tezė glaudžiai siejasi su vadovėlių komisijos veikla ir gali būti kaip gairėmis istorijos mokytojams.

Diskusija:

Prof. hab. dr. M. Jackiewicz: kodėl buvo norima bendradarbiauti su Baltarusija ir baltarusiais? Ar baltarusiai norėjo atkurti LDK su istorinėmis sienomis?

Dr. R. Miknys: atsakymas lietuvių baltarusiams apėmė įvairius aspektus: nuo etnografijos, kad lietuvių įtaka jaučiama iki pat Minsko, nepaisant baltarusių tautinio judėjimo. Taip pat buvo pabrėžiami artimi ryšiai, giminytė, labiau organizuotas lietuvių tautinis judėjimas.

Mgr. T. Baryla: kodėl atsirado požiūrių skirtumas iš vienos pusės dėl atsiskyrimo nuo Rusijos, o iš kitos pusės nebuvo aiškaus priešininke, ir iš viso ką reiškia skirtumas tarp tautiškumo ir pilietiškumo?

Dr. R. Miknys: buvo sureikšmintą istorinė patirtis, o tuo pačiu tautinė įvairovė suvokta kaip grėsmė jaunai Lietuvos valstybei.

Prof. hab. dr. M. Jackiewicz: koks į šį klausimą buvo Vilniaus „*krajovcų*“ požiūris?

Dr. R. Miknys: „*krajovcai*“ tai visų pirma labai įvairi, susiskaldžiusi, įsižeidusi dėl to, kas atsitiko su Vilniumi, grupė. Buvo įvairių jų pozicijų, paternalistiškų ir įvairių kitų. Vilniaus „*krajovcai*“ buvo labai demokratiški, pritarė žemės reformai. Iš esmės pasisakė už valstybės su istorinėmis sienomis atkūrimą, Krėvos unija galėjo būti pagrindas, o dar labiau demokratiškas sprendimas – sąjunga arba konfederacija. Tačiau lietuvių politikai pasirinko kitą kelią ir šių idėjų buvo atsisakyta.

Prof. hab. dr. M. Jackiewicz: kaip šiandien šį klausimą traktuoja Lietuvos istorikai?

Dr. R. Miknys: niekas jau nebeprešimena šių ginčų, tiek, kurie tai žino, vertina tai kaip netinkamą politiką, nes įžvelgiami tik lenkų ir Lenkijos valstybės interesai, nerandama vietos lietuviškumui.

Prof. M. Jackiewicz: ar tiesa, kad turėtų būti lietuvių kalba padarytas užrašas ant Pilsudskio kapo lentelės Rasų kapinėse?

Dr R. Miknys: Tai tiesa, aš pats esu įsitraukęs į šią Kultūros ministerijos veiklą, tai viena iš kultūrinio paveldo puoselėjimo formų, pavyzdys yra Zalavo dvaras. Tačiau aprašymas yra pateiktas tik lenkų kalba, be paaiškinimo, kad Pilsudskio pasisakė už federacinę valstybę. O Rasų kapinėse yra tie nuostabūs žodžiai apie motiną, sūnų, tai bus lietuviška „pilietiška atmintis“ apie Pilsudskį.

Prof. hab. dr. M. Jackiewicz: kada kilo karas, lenkų bendruomenė Vilniuje labai suaktyvėjo, o lietuviai?

Dr R. Miknys: buvo panašiai, demokratinės pakraipos veikėjai pradėjo diskusijas apie tai, kas bus toliau ir kaip bus išspręstas kilęs konfliktas, ar karas sudarys galimybes atkurti Lietuvos valstybę. Vokiečiams užėmus Lietuvos teritoriją tapo aišku, kad pagrindiniu priešininku tampa sėkmingai nepriklausomybės siekianti Lenkija.

Doc. dr. A. Kasperavičius: kiek realūs buvo lenkų planai „Lenkija nuo jūros iki jūros“?

Prof. hab. dr. B. Łukaszewicz: tai visada buvo tik šūkis.

Prof. hab. dr. M. Jackiewicz: nuo ko vis dėlto tik atsiskyrė Lietuva: nuo Lenkijos, ar nuo Rusijos?

Mgr. T. Baryła: iš tiesų, užėmimas buvo okupacija. Atsiskyrimas įvyko nelikus okupacijos, nors teritorija buvo užimta Vokietijos kariuomenės. Atsiskyrimas prasidėjo nuo Rusijos, bet prieš tai nuo Lenkijos, nes Lietuvos Tarybos akte rašoma, kad lietuvių tauta atsiskiria nuo lenkų tautos.

Dr M. Kowalski: tai buvo atsiskyrimas nuo istorinės Lenkijos, atsiskyrimas nuo lenkų, nes carinės Rusijos jau nebebuvo.

Po trumpos pertraukos buvo tęsiamas darbas ir dr. R. Miknys vietoje pagal programą numatyto prof. hab. dr. Adam'o Suchońsk'io pranešimo pradėjo „apskrito stalo“ diskusiją apie problemas, kurios nėra nagrinėjamos vadovėliuose, bet yra susijusios su civilizacijos kaita. Probleminius klausimus pristatė mgr. T. Baryła, kuris atkreipė dėmesį tai, kad tai yra problemos, kurios atsispindi vadovėliuose ir rodo mokytojų pasirengimą nagrinėti ne karinius konfliktus, o pasirinkti kitą Europoje vyraujančią istorijos mokymo modelį, kuris orientuojamas į civilizacijos kaitą. Mažai skiriama dėmesio švietimo raidai, socialinio gyvenimo kaitai susijusia su darbo organizavimo pokyčiais, moterų rinkimų teisėmis, pasaulio suvokimo kaita (naujas atomo modelis, elektrifikacija, komunikacijos plėtra, pandemijos, medicinos pasiekimai, masinės migracijos). Nėra plėtojami naratyvai, kurie susiję su civilizacijos praradimais ir žmogiškaisiais nuostoliais karinių konfliktų metu, mentaliteto, sąmoningumo pokyčiais, turima omenyje „apkasų broliavimasis“.

Diskusija:

Dr. R. Miknys: tai buvo paprasti ir ypatingai svarbūs klausimai, kurie deja vadovėliuose yra pamirštami.

Prof. hab. dr. M. Jackiewicz: iš tiesų, žmonijos civilizacijos gehena neatsispindi vadovėliuose. Priverstinė žmonių evakuacija taip pat balta dėmė. Vadovėliuose reiktų teisingai aprašyti žmonių likimus, svarbių veikėjų, kurių veikla susijusi su tautiškumo puoselėjimu, ir, kurie turėdami gerų ketinimų veikė Lietuvoje, Baltarusijoje, Lenkijoje ir netgi Rusijoje.

Dr. R. Miknys: yra daug medžiagos susijusios su „apkasų broliavimusi“ ir karo paveiktų žmonių likimais (purvas, utėlės, šaltis, kaitra, lietus). Tenai taip pat suvokta, kad esi žmogus, kuris nenusipelnė tokio likimo. Tai bendra mūsų Europos, o taip pat tautų istorija.

Doc. dr. A. Kasperavičius: nedaug rašoma apie etninius dalykus, visų pirma apie armėnus.

Prof. hab. dr. M. Jackiewicz: taip, kaip ir nerašoma apie augančią žydų baimę dėl represijų ir apie litvakų bėgimą.

Doc. dr. A. Kasperavičius: priverstinė žydų evakuacija į Rusijos gilumą vyko jau karo pradžioje.

Doc. dr. L. Jašinauskas: Lietuvoje yra panašios problemos, kaip ir nurodė Prof. hab. dr. B. Łukaszewicz. Tai susiję su žmonių likimų, kasdienio gyvenimo, mentaliteto kaitos atskleidimu. Programose nurodoma, bet vadovėlių autoriai to

iš esmės nerealizuoja. Politiniai procesai negali būti svarbesni už žmonių likimus, jo artimiausią aplinką, visuomenės gyvenimą.

Doc. dr. A. Kasperavičius: bet pagrindinė problema yra mokinių nenoras mokytis, o formuluojant rekomendacijas reikia atsižvelgti į brandos egzaminus ir žinių minimumą.

Doc. dr. L. Jašinauskas: minėtos rekomendacijos yra skirtos paskutiniam istorijos mokymo koncentrui, t. y. 11–12 klasių mokiniams.

Dr R. Miknys: rekomendacijos turėtų būti tokios, kad žmogaus likimas privalo būti pirmoje vietoje, o ne politiniai procesai. Vadovėlių rašymas tik tam, kad mokiniai išlaikytų testą – tai praraja tarp mokomojo mokslo ir kompetentingų žinių. Naudodami antrą metodą labiau priartėtume prie Europos, tačiau reikėtų vis tiek išlaikyti pusiausvyrą tarp istorinių žinių, patriotinio ugdymo ir politinės istorijos.

Prof. hab. dr. B. Łukaszewicz: kitos patriotinio ugdymo formos istorijos mokymo nepakeis.

Dr. M. Kowalski: karinę tematiką galima įdomiau pateikti ir todėl autoriai skiria didesnę dėmesį jos nagrinėjimui. Istorija kaip kompiuterinis žaidimas, jeigu tai yra gerai sukurta, tai padeda sėkmingai formuoti istorijos supratimą. Blogai yra, jeigu vadovėliai tampa indoktrinuoti, pro-patriotiški ir orientuojasi į „primityvų nacionalizmą.“

Mgr. T. Baryła ir dr. R. Miknys suformulavo tezę, kad mūsų tautų ir Europos istorija, jos pateikimas vadovėliuose negali būti atsakas, kaip tai daro dešinieji įgyvendindami patriotinę „rusų pasaulio“ ugdymo doktriną.

Mgr. T. Baryła: būtina suformuluoti aiškias rekomendacijas: mūsų praeitis, mūsų kaimynystė yra dalis Europos praeities, regiono, kuris atsižvelgiant į civilizacijos raidą ir geografinę padėtį yra apibrėžiamas kaip Vidurio-Rytų Europa ir tai nėra vien tik nukreipta į konfliktą su Rusija.

Doc. dr. L. Jašinauskas iškėlė klausimą kiek vadovėlis turi būti „sterilus“, t. y. jame pateikiami tik faktai, o kiek jame turi atsispindėti autoriaus vertinimai, požiūris?

Mgr. T. Baryła: pasakojimas, medžiagos atranka jau atspindi autoriaus nuostatas. Tačiau didžiausia problema yra tame ar vadovėlyje yra pateikiami atviro tipo klausimai ir tuo pačiu sudaromos galimybės pateikti įvairius atsakymus, kurie siejasi su istoriografijoje vyraujančiomis nuomonėmis, vertinimais.

Dr. L. Jašinauskas perskaitė pranešimą „Lenkija–Lietuva. Kartu ar atskirai (1914–1922 m.) lietuviškuose istorijos vadovėliuose“

Analizuojant vadovėlius buvo siekiama nustatyti ar apie nagrinėjamą temą autoriai: a) pateikia tik istorinius faktus (be jų vertinimo); b) pateikia istorinius faktus ir savo vertinimus, interpretacijas, komentarus. Nagrinėti 5–10 klasių vadovėliai, kurie išleisti 2002–2012 m. Didžiausias dėmesys skirtas vadovėliams, kurie buvo išleisti po istorijos Bendrųjų programų atnaujinimo 2008 ir 2011 m. (Pradinio ir pagrindinio ugdymo Bendrosios programos, 2008 m.; Vidurinio ugdymo Bendrosios programos, 2011 m.).

5 klasėje mokiniai susipažįsta su reikšmingiausiais savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos ir kaimyninių šalių istorijos epizodais (Pradinio ir pagrindinio ugdymo Bendrosios programos, 2008 m.).

Pranešime atkreiptas dėmesys į tai, kad vadovėliuose pateikiama informacija, kad Pirmojo pasaulinio karo metais buvo atkurta Lenkijos nepriklausomybė. Lenkija nepripažino Lietuvos valstybės, laikė savo šalies dalimi, todėl 1919 m. puolė Lietuvą, vėliau sulaužė Suvalkų sutartį. Jos kariuomenė 1920 m. užėmė Vilnių ir veržėsi gilyn į šalį.

Lietuviai laimėjo mūšius prie Širvintų ir Giedraičių, tačiau Vilniaus kraštas iki 1939 m. liko Lenkijos rankose. Vadovėliuose galėtų būti pateikta daugiau istorijos šaltinių, kurie padėtų išsamiau susipažinti su nagrinėjamais klausimais. Didžioji dalis užduočių reikalauja iš mokinių žinių bei supratimo apie nagrinėjamą temą, mažai pateikiama problemų sprendimo užduočių.

10 ir 12 klasių vadovėliuose mokiniai supažindinami su lenkų politikų požiūriu į savarankišką Lietuvos valstybę (detaliau aptariamos J. Pilsudskio nuostatos šiuo klausimu). Pateikiami faktai apie tai, kad Pirmojo pasaulinio karo metais daugelis lenkų politikų nepritarė lietuvių siekiams atkurti savarankišką valstybę. Autoriai tik kai kuriose vietose išsako savo požiūrį į lietuvių ir lenkų valstybingumo siekius. Viename vadovėlyje nurodoma, kad bet koks ryšys su Lenkija galėjo būti pražūtingas, polonizacija galėjo sunaikinti tautą.

Vadovėliuose mokiniams aprašomi ir pateikiami istorijos faktai apie tuometinės Lenkijos siekius bet kokiomis priemonėmis lietuviškas žemes prijungti prie savo valstybės. Mokiniai supažindinami su lenkų kariuomenės Vilniaus užėmimu 1919 m. balandį; Lenkų karinės organizacijos veikla (Polska organizacja wojskowa (POW)); 1920 m. Sovietų Rusijos ir Lenkijos kariniais veiksmais ir Vilniaus sugražinimu Lietuvai pagal 1920 m. liepos 12 d. Sovietų Rusijos ir Lietuvos taikos sutartį; Tautų Sąjungos veiksmais sureguliuoti iškilusį Lietuvos ir Lenkijos konfliktą ir lietuvių pastangomis išsaugoti Vilnių; 1920 m. spalio 7 d. Suvalkų sutarties pasirašymo aplinkybėmis ir jos sulaužymu; Vilniaus ir Vilniaus krašto prijungimu prie Lenkijos.

Pranešėjas atkreipė dėmesį į tai, kad vadovėliuose keliamas klausimas: kieno yra Vilnius? Vadovėlių autoriai išsako nuomonę, kad Lenkija neturėjo pagrįstų argumentų ir istorinių teisių atimti Vilnių iš Lietuvos. Tačiau vadovėliuose nėra šaltinių, kurie atskleistų skirtingas lietuvių ir lenkų valstybingumo vizijas.

Vadovėliuose pateiktos iliustracijos, žemėlapiai, ištraukos iš šaltinių padeda mokiniams išsamiau suvokti lietuvių ir lenkų konflikto eigą, tuo metu lietuvių požiūrį į Vilniaus krašto priklausymą Lenkijai. Didžioji dalis užduočių reikalauja iš mokinių surasti informaciją iš vadovėlio. Mažai yra problemų sprendimo klausimų, užduočių, kurios ne tik reikalautų suprasti nagrinėjamus klausimus, bet ir nagrinėti skirtingas istorikų interpretacijas.

Išvados: 1. Nagrinėtuose istorijos vadovėliuose yra aptariami lietuvių ir lenkų politikų požiūriai į Lietuvos valstybingumą, analizuojamos susidariusių nuostatų istorinės aplinkybės, aprašoma Lenkijos ir Lietuvos konflikto eiga 1919-1922 m. bei Vilniaus krašto padėtis prijungus jį prie Lenkijos; 2. Vadovėliuose atskleidžiamos skirtingos lietuvių ir lenkų valstybingumo vizijos. Išryškinama, kad Lenkijos politikai nepripažino lietuvių teisės turėti savo valstybę ir siekė naujai susikūrusią valstybę prijungti prie Lenkijos; 3. Autorių tekstai, pateikiami šaltiniai, iliustracijos atspindi tuo metu lietuvių neigiamą požiūrį į lenkus, jų politikų vykdomus veiksmus Lietuvos atžvilgiu. Mokymo medžiagoje neigiamai vertinamas Juzefas Pilsudskis, Liucijanas Želigovskis ir jų įvykdytas Vilniaus ir jo krašto prijungimas prie Lenkijos. Išryškinamos lietuvių pastangos taikiai spręsti šį konfliktą; 4. Pateikiamos ištraukos iš istorijos šaltinių, užduotys, konflikto aprašymai ir vertinimai atspindi autorių siekius mokyti mokinius šį Lietuvos ir Lenkijos istorijos etapą nagrinėti visapusiškai, žvelgti į jį iš to meto bei šių dienų perspektyvų; 5. Vadovėliuose (ypač 12 klasės) galėtų būti daugiau užduočių, kurios reikalautų sistemiškai analizuoti lietuvių ir lenkų valstybingumo modelių raidą, kilusio konflikto priežastis, jo poveikį Vilniaus ir jo krašto raidai, lenkų ir lietuvių santykiams.

Diskusija:

Mgr. T. Baryła: reikėtų sutarti dėl išsamesnio nagrinėtos tematikos atskleidimo vadovėliuose. Beieškant atsakingų politinių jėgų už karo pabaigos scenarijų, galima susidaryti įspūdį, kad Lietuvos politiniam stabilumui Pilsudskis yra priešas Nr. 1. Vadovėliuose nėra Lietuvos Seimo deklaracijos, kuri susijusi su Lietuvos nepriklausomybe, o mokinys neturi prieigos prie tokio pobūdžio dokumentų, tačiau juose lenkai vaizduojami kaip Lietuvos nepriklausomybės priešai, nepaaiškinant priežasčių ir neatskleidžiant, kodėl susidarė tokia situacija.

Dr. R. Miknys: Lietuviškų vadovėlių autoriai vis dar neužduoda klausimo: kas yra kaltas? Tik akcentuoja skaitytojams pozityvų Lietuvos ir negatyvų Lenkijos įvaizdį. Nepaaiškinama, kad tuo metu panašūs procesai vyko iš abiejų pusių. Vadovėliuose mažai pateikiama nuorodų į gausius šaltinius, o tai dar labiau sustiprina neigiamą Pilsudskio įvaizdį. Akcentuojama skirtis: labai silpnas lietuvis ir labai stiprus lenkas. Taip pat pastebima negatyvi vadovėlių autorių bei akademinės bendruomenės pozicija ATR tradicijų klausimu – kas slypi po šita sąvoka autoriai dažniausiai nepaaiškina.

Doc. dr. A. Kasperavičius: Lenkija niekada negalvojo apie Lietuvą kaip apie daiktą. Žinomas faktas, kad lenkiška bažnytinė hierarchija turėjo įtakos Lietuvos bajorų polonizacijai, tačiau tai nebuvo daroma priverstinai.

Prof. hab. dr. Łukaszewicz: pastebėti pozityvūs pokyčiai tame, kaip yra pateikiami faktai istorijos vadovėliuose. Kalbant apie inkorporaciją ir federaciją, būtinas šių sąvokų atskyrimas.

Prof. hab. dr. M. Jackiewicz: komentaro trūkumas 5 klasės vadovėlyje sukelia klaidingą informacijos perteikimą.

Dr. R. Miknys: iš pristatymo matyti, kad vieno vadovėlio autoriai pateikia, kad LDK idėja mirė kartu su Milošu.

Doc. dr. L. Jašinauskas: LDK idėja Lietuvoje nežlugo. Vadovėliuose apie tai pateikiama mažai informacijos ir mokiniai gali susidaryti tokią nuomonę, bet naujausiuose istorijos vadovėliuose apie LDK pateikiama daugiau ir išsamesnės informacijos.

T. Baryła perskaitė pranešimą „Lenkija–Lietuva. Kartu ar atskirai (1914–1922 m.) lenkiškuose istorijos vadovėliuose“
Analizuoti vadovėliai: 1) *Janusz Ustrzycki, Ciekawi świata. Historia. Podręcznik. Zakres podstawowy. Wydawnictwo OPERON Sp. z o.o. (506/2012)*; 2) *Rafał Dalecki, Krzysztof Gutowski, Jędrzej Smoleński, Po prostu historia. Szkoły ponadgimnazjalne. Zakres podstawowy. Wydawnictwo WSiP (558/20120)*; 3) *T. Maćkowiak, Poznać przeszłość. Ojczyzny panteon i ojczyzny spory. Podręcznik do historii i społeczeństwa dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Wydawnictwo NOWA ERA (659/2013)*.

Problemiška situacija dėl vadovėlių atrankos, vadovėlių pasirinkimas labai didelis, todėl sisteminga pasirinktų klausimų apžvalga vadovėliuose, kurie jau recenzuoti žymių istorikų, primintų statistinį aprašymą. Iš ministerijos leistų naudoti mokyklose vadovėlių buvo nuspręsta pasirinkti tik tris (vadovėliai skirti I po gimnazijos klasei). Tačiau šie vadovėliai labai skiriasi tarpusavyje: apimtimi – pagrindinis lygis, išplėstasis lygis; kalba – naratyvu; skyrių struktūra – trumpas problemos aprašymas; papildoma informacija, žemėlapiams, papildomais šaltiniais. Reikia pažymėti, kad lietuvių – lenkų klausimams skiriama mažai dėmesio.

Tezės: 1. Paprasta iš pirmo žvilgsnio išvada, kad XIX amžius baigėsi su Pirmojo pasaulinio karo pradžia, apsunkina karo priežasčių ir pasekmių suvokimą. Iš vienos pusės, paskutinėje gimnazijos klasėje aptariama karo eiga bei jo pabaiga, o iš kitos pusės, kitame vidurinės mokyklos konkrente pradedama nuo Pirmojo pasaulinio karo pasekmių nagrinėjimo. Tam, kad galima būtų jas suprasti reikalingos prieš tai sukauptos žinios. Federacinės ir tautinės valstybės

idėjos nėra aiškiai atskleistos vadovėliuose. 2. Nepriklausomybės programos ir jų vėlesnės vystymosi fazės, padiktuotos karo eigos, buvo atskirtos nuo nelauktos karo pabaigos. Lenkijos atveju – trijų okupantų tragedija, o Lietuvos – vieno okupanto. Tačiau yra vienas svarbus klausimas – mokymo procese reikėtų paaiškinti ar Lietuva atsiskyrė nuo Rusijos, ar nuo Lenkijos? Ar šis išnagrinėjami visi įmanomi šio klausimo aspektai? Tik paskutinis iš trijų vadovėlių atitinka šiuos reikalavimus. 3. Judėjimas nepriklausomybės link buvo naujai besiformuojančių tautų rezultatas. Tačiau mintis, kaip ir veiksmai, vardan nepriklausomybės pasireiškė karo eigoje bei karo su okupantų sąjungomis pabaigoje. Karą su trimis okupantais taip pat geriausiai aprašo trečiasis vadovėlis. 4. Nagrinėjant probleminius klausimus, kuriuos galima apibūdinti kaip paskutinę okupacijos ir nelaisvės dieną, ir / arba pirmą nepriklausomybės dieną, taip pat ir Europa po kraujo hekatombos, kuri pradėjo tikėti, kad dėka Paryžiaus taikos konferencijos pasaulis subrendo gyvenimui taikoje, demokratijoje, teisingame pasaulyje, civilizacijos pažangoje. Geriausia tai atskleidžia paskutinio trečiojo vadovėlio autoriaus tekstai. 5. Nepriklausomybės įtvirtinimas 1921–1922 metais įvyko tuomet, kai taika atrodė lyg paliaubos, su artimiausiais kaimynais dažnai vyko karai, o vardan tautinių mažumų apsaugos buvo keičiamos valstybinės sienos. Svarbiausia problema – federacinė ar tautinė valstybė – ji geriausiai atskleidžiama trečiame vadovėlyje. 6. Vilniaus problemą taip pat geriausiai atskleidžia trečias vadovėlis, kurio autorius rašo: „1920 metais, artėjant bolševikams, lenkai pasitraukė iš Vilniaus. Jis buvo užimtas sovietų ir perduotas lietuviams. Po pergalės Pilsudskis pasiryžo pakartotiniams veiksams dėl ginčytinų teritorijų. Jis įsakė gen. Lucijanui Żeligovskui inscenizuoti karių sukilimą ir užimti Vilnių. Toje teritorijoje vėliau buvo įkurta Vidurio Lietuvos valstybė, o 1922 metais tuometinis parlamentas priėmė sprendimą dėl šios teritorijos prijungimo prie Lenkijos. Lietuvos vyriausybė nepriėmė šio fakto, o santykiai tarp dviejų valstybių išliko priešiški.“ 7. Dviejuose pirmuose vadovėliuose daug vietos skiriama Versalio taikos pasekmių nagrinėjimui, kilusioms problemoms su Lietuva, Latvija, Estija, Ukraina ir netgi Čekoslovakija, o trečiame vadovėlyje didelis dėmesys skiriamas karo sukeltiems civilizacijos pokyčiams. 8. Daug vietos skiriama kovoms dėl sienų, išskyrus trečią vadovėlį, neužsimenama apie tautinio tapatumo problemas. 9. Tik trečiame vadovėlyje Lenkija aptariama bendrų civilizacijos problemų kontekste, tačiau kituose dviejuose vadovėliuose daug dėmesio skiriama meno klausimams. Pavyzdžiui, R. Daleckio ir kt. vadovėlyje mokiniam pateikiama užduotis prisiminti Versalio sutarties nutarimus ir XIX – XX amžių sandūros būdingus dailės bruožus.

Ketvirtadienis, 2014 m. gegužės 15 d.

Pirmininkavimą pradėjo dr. R. Miknys ir pasiūlė tęsti diskusiją dėl mgr. T. Barylos pranešimo.

Dr. R. Miknys: pirmas pranešėjo aptartas vadovėlis savo etnocentriškumu sukelia įspūdį, kad sienos tapo determinante didelės tautos etnocentrizmo, ką matome taip pat Ukrainos atžvilgiu. Vilniaus ir Lvovo problema tai ne tik problema šių miestų pakraščių, bet ir tautinių konfliktų padarinys.

Doc. dr. A. Kasperavičius: žemėlapiai tai iš tikrųjų nuolatinė vadovėlių problema.

Mgr. T. Baryla: dažnai išsakomas politinis priekaištas lenkiškiems vadovėliams – lenkų imperializmo į kaimynų žemes pateikimas. Tačiau sunku būtų surasti pavyzdžius vienareikšmiškai patvirtinančius tokį priekaištą. Reikia atsiminti, kad sienų formavimosi problema yra ir taip pernelyg menkai apibūdinta lenkiškuose vadovėliuose, fragmentiškai aptariamoms sutartims dėl sienų, nors jos sudarė valstybės įsitvirtinimo esmę Europos arenoje. Panaši situacija yra ir lietuviškuose vadovėliuose.

Dr. M. Kowalski: jeigu minėtuose vadovėliuose tiek daug vietos skiriama komplikuotiems Pirmosios Respublikos problemoms, tai reiktų išryškinti tautinių judėjimų reikšmę jos rytuose, o visų pirma patriotizmo raišką senosios Respublikos dalyje, kad suprastume kodėl nuo Pirmosios Respublikos idilijos prieita iki konfliktų XX amžiaus pradžioje.

Dr. R. Miknys: modernių tautų formavimasis – tai vienas iš svarbiausių XX amžiaus pradžios reiškinių, o europocentrizmas jau atskira problema, kurią Pirmojo pasaulinio karo išdavų šviesoje būtina permąstyti.

Mgr. T. Baryła: žmogaus likimo klausimas epochoje turi būti lygiaverčiai atskleidžiamas, pateikiant svarbiausius politinius, o ypatingai civilizacijos kaitos procesus. Galima taip pat ryškiau perteikti žmogaus likimą kruopščiai atrinktais aprašymais – vienos ar kitos epochos šaltiniais.

Dr. R. Miknys: manau, kad komisijos darbai labai svarbu tai, kad probleminio pobūdžio pranešimai suteikia galimybę vertinti vadovėlius pagrindinių istorijos klausimų šviesoje ir už tokį pranešimą reikia dėkoti mgr. T. Baryłai. Daug gerų lenkiškų vadovėlių dar nebuvo recenzuoti, ką parodė T. Baryłos pranešimas, tačiau komisijai iškyla uždavinys savo darbe aprėpti vadovėlius atitinkančią naują pagrindinę programą. Nežinau, koks yra Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos pasirengimas šioje srityje, bet ar Lenkija turi ugdymo programas atitinkančias europinį – sąjungos kontekstą?

Mgr. M. Skórka: nauja ugdymo programa yra įgyvendinama nuo 2009 m. Ji atitinka Europos Sąjungos kontekstą ir ją toliau reiktų populiarinti tarp užsienio partnerių.

Dr. R. Miknys ir mgr. T. Baryła pastebėjo, kad reiktų keisti informaciją apie ugdymo programas ir jų kaitos kryptis atitinkančias Europos Sąjungos kontekstą, nes tai palengvintų vadovėlių recenzijų rengimą. Nutarta priimti šį siūlymą, kaip Komisijos rekomendaciją, o informacija pasikeisti dar iki kito Komisijos susirinkimo.

Po trumpos pertraukos prasidėjo šio susitikimo programoje numatytas recenzijų pristatymas.

Prof. hab. dr. Mięcryslaw Jackiewicz pristatė *Domo Boguševičius, Virginijaus Navicko, Istorijos vadovėlio 11 (III gimnazijos) klasei: „Ugda“, 2014, Vilnius, 240 p.* recenziją.

Tezės: Vadovėlis yra kaip pavyzdys, kad naujais lietuviški vadovėliai yra vis geresni ir jie neatsilieka nuo lenkiškų. Pasitaiko smulkių klaidų, pvz., susijusių su Horodlės unija. Vadovėlis remiasi naujausia istoriografija, bet klaidingai interpretuojamos Horodlės unijos priežastys ir pasekmės. Taip pat klaidingai pateikiama Lietuvos gyventojų tautinė sudėtis. Reiktų dar pažymėti, kad klaidingai nurodyta Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus tautybė ir Adomo Mickevičiaus, kuris nurodomas kaip lietuvių kilmės lenkas, nors kilęs iš unitų šeimos Baltarusijoje. Dėl esminių klausimų reikia pabrėžti, kad vadovėlyje neminima Liublino unijos reikšmė ginantis nuo Ivano IV Rusijos.

Diskusija:

Doc. dr. A. Kasperavičius: kalbant apie A. Mickevičių, tai šis klausimas jau seniai išspręstas ir aptartame vadovėlyje tai yra aiški klaida. Tačiau lenkiškame vadovėlyje, kurio recenziją pristatysiu, taip pat yra pateikiamas vienašališkas jo apibūdinimas.

Doc. dr. E. Meilus: visų pirma kalbama apie priešpriešos išryškinimą Rusijos ekspansijai unijos kontekste.

Dr. M. Kowalski: lenkų mokslo populiarinimo literatūroje, pavyzdžiui, Jan'o Sowy, pasitaiko didžiavalstybiškumo elementų, bet tai neturi įtakos vadovėlių turiniui. Tačiau mažai atkreipiama dėmesio į aplinkybę, kad LDK ir Rusijos

didikai Abiejų Tautų Respublikoje ir Karūnos teritorijoje steigė savo dvarus. Atvirkštinio proceso nebuvo. Rusinas Vyšniovieckis tapo karaliumi, senate vyravo magnatai iš Rytų. Kalbėjimas apie lenkišką kolonializmą yra prasimanymas, niekuo neparemtas istoriografijoje, tiek senojoje, tiek naujausioje.

Doc. dr. E. Meilus: Kas dėl lenkiškos kolonizacijos, tai iš tikrųjų neįvertinama, kiek joje buvo grynai lenkiško elemento.

Dr. R. Miknys: kalbant apie Krėvos uniją, jos tekstas yra žinomas, jame kalbama apie personalinę uniją. Ruošiama nauja, kritinė Krėvos unijos teksto dvikalbė publikacija, kuri, tikriausiai, pakeis požiūrį vadovėlių autorių (pirmiausia lietuviškų). Kas dėl tapatybės, tai vadovėlio autorius nesupranta sąvokos gentis – gimęs konkrečioje vietoje. Baltarusiai A. Mickevičiaus atveju sako, kad tai yra baltarusių žemės sūnus.

Būtina kreiptis į Lietuvos švietimo ir mokslo ministeriją ir siūlyti, kad praktikoje būtų įgyvendinamas principas, kurio laikosi Lenkijos Respublikos nacionalinės švietimo ministerija – istorijos dalyko ir didaktikos recenzentus vadovėliams skiria pati ministerija, o ne leidyklos. Toks siūlymas turi būti privalomas.

Prof. hab. dr. Bohdan Łukaszewicz pristatė *Istorijos vadovėlio 7 klasei. „Briedis“, 2013, I-II dalys* recenziją.

Tezės: kruopščiai parengtas leidybiniu požiūriu vadovėlis aptaria tokias tolimas epochas, kad lietuviško – lenkiško konteksto jame nėra. Vadovėlyje laikomasi principo proporcingai aptarti kultūros, civilizacijos, politikos raidą. Galima tikrai atkreipti dėmesį į kai kurių temų lituanizavimo bandymus, t. y. temų, kurios, susijusios su būsimosios Lietuvos valstybės teritorijos istorija. Vadovėlio viršelyje yra dalykinė klaida: ant faraono atvaizdo uždėta taip vadinama „prūsų boba“, vėlyvesnė virš tūkstančio metų. Toji konkreči buvo rasta Bartėnų apylinkėse ir nuo 1945 metų puošia kiemą kapitulės pilies Olštynė. Vadovėlyje taip pat nėra Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos rekomendacijos dėl naudojimo bendrojo ugdymo mokyklose.

Diskusija:

Mgr. T. Baryła: dėl „prūsų bobos“, tai aistorizmo pavyzdys, nors vadovėlio tekste minima, kad šis artefaktas iš XII amžiaus. Vis tik svarbiau būtų nurodyti prekybos kelius, kurie ėjo per dabartinės Lietuvos valstybės teritoriją.

Prof. hab. dr. B. Łukaszewicz ir dr. R. Miknys diskusijoje pažymėjo, kad smulkios pasitaikančios manipuliacijos primena „lituanocentrizmą“, kuris galbūt ne politinio, bet komercinio pobūdžio – siekimo lygiuoti į masinę kultūrą. Todėl vadovėlių recenzavimo būtinumas toliau išlieka aktualus ir svarbus.

Po pertraukos posėdžio pirmininkavimą perėmė prof. hab. dr. M. Jackiewicz ir lietuvių ekspertai pradėjo pristatinti vadovėlių recenzijas.

Doc. dr. A. Kasperavičius pristatė vadovėlio Klint Paweł, Galik Piotr – Zrozumieć przeszłość. Dzieje nowożytnie. Podręcznik do historii dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Część 2. Zakres rozszerzony. Nowa Era Sp. z o. o. (642/2/2014) recenziją.

Tezės: vadovėlio tekstas puikiai papildomas iliustracijomis, žymių Lenkijos ir Europos politikos bei kultūros veikėjų biogramomis ir vertingomis istorijos šaltinių ištraukomis. Kiekvienas skyrius užbaigiamas istorijos šaltinių priedu, kuriame pateikiamos mokiniui skirtos užduotys. Poligrafinis vadovėlio lygis ir temų išdėstymas tikrai geras. Galima tikrai nurodyti keletą pastabų, nors jos, deja dėl lietuviškos tematikos. Jai skirta per mažai vietos, o viename žemėlapių

visos Respublikos žemės vadinamos Lenkija. Skyriuje „Abiejų Tautų Respublika“ pateiktas Liublino unijos vertinimas yra korektiškas, pažymima, kad per 200 jos gyvavimo metų nei viena iš ją sudariusių pusių nebandė ją nutraukti. Klausimas apie lietuvių bajorijos polonizaciją nušviestas labai korektiškai. Tuo tarpu per mažai vietos skirta Gegužės 3 – osios Konstitucijai. Recenzentas pusiau juokais pažymėjo, kad norėtų turėti šį vadovėlį savo knygų lentynoje.

Kita doc. dr. A. Kasperavičiaus recenzija buvo apie vadovėlį Bentkowska-Sztonyk Zofia, Wach Edyta – Historia i społeczeństwo. Przygoda z czasem. Podręcznik dla klasy piątej. Szkoła podstawowa. Wydawnictwo Edukacyjne WIKING Sp. j. (385/2/2013)

Tezės: apie Lietuvą minima skyriuose apie Jogailaičių dinastijos pradžią ir Abiejų Tautų Respubliką. Juose korektiškai aptariamos Horodlės ir Liublino unijos. Palyginti mažai vietos skirta Gegužės 3 – osios Konstitucijai, o tuo pačiu LDK vietai - bendros valstybės struktūroje.

Diskusija:

T. Baryła: remiantis doc. dr. A. Kasperavičiaus pirmojo vadovėlio recenzija, galima teigti, kad artėjame prie Komisijos reikalaujamo idealo, kad lenkiškas vadovėlis beveik realizuoja lietuviško vadovėlio didaktinius principus. Akivaizdu, kad recenzentas atkreipė dėmesį į būtinumą pateikti Liublino uniją, kaip pirmąjį pavyzdį sėkmingos per daugiau kaip 200 metų laikotarpį ir modernios federacinės valstybės Europoje.

Doc. dr. E. Meilus: pristatė vadovėlio *Trzcionkowski Lech, Wojciechowski Leszek – Historia. Klasa 1. Podręcznik dla gimnazjum. Wydawnictwo Szkolne PWN (129/1/20913/z1)* recenziją.

Tezės: vadovėlis labai geras, pavardės ir geografiniai pavadinimai rašomi taip pat originalo kalba su nurodymu kaip juos reikia tarti. Vadovėlyje nedaug skirta vietos lietuvių ir lenkų santykiams.

Kita doc. dr. E. Meilaus recenzija yra vadovėlio *Ustrzycki Janusz, Ustrzycki Mirosław – Ciekawi świata 2. Historia. Podręcznik część 1. Zakres rozszerzony. Szkoły ponadgimnazjalne. Wydawnictwo Pedagogiczne Operon Sp. z o.o. (478/3/2013)*.

Tezės: vadovėlis įdomus, pirmą kartą skyrių pabaigoje pateikiami įvairūs istorikų požiūriai į esmines problemas. Gerai nušviečiamos komplikotos religinių pokyčių problemos Europoje, nors tik fragmentiškai rašoma apie stačiatikybę. Skirtingų religijų paplitimas ir vyravimas pateikiamas ir žemėlapyje. Tačiau vadovėlyje neišvengta netikslumų ir klaidų. Neaišku, kodėl autoriai mini protestantantiškų bažnyčių sugriovimą Krokuvoje ir Vilniuje, nors tikrai žinoma, kad Vilniuje buvo sugriauta tik viena bažnyčia ir vėliau iš naujo atidaryta. Aptariant Liublino uniją, minimos reformos Lietuvoje, bet nieko nekalbama apie grėsmę iš Maskvos pusės. Nagrinėjant kalbų paplitimą LDK, reikėtų pažymėti, kad lietuvių kalba vyravo Žemaitijoje ir Vilniaus vaivadijoje, bet, neaišku, kaip buvo Trakų vaivadijoje. Pasigendama nuoseklumo ir pavadinimuose: kartais vadovėlyje rašoma „Polska“, kartais – „Żečpospolita“, minima, kad švedai pasitraukė iš Lenkijos, o Lietuvoje gal jie pasiliko? Paminėta apie lenkų įgulą Kremliuje, tačiau juk daugumą jos narių sudarė LDK gyventojai. Žemėlapiuose neparodyti pokyčiai vykę LDK, jie išsamesni tik Karūnos teritorijoje. Recenzentas nurodė, kad tiek lenkiškuose, tiek lietuviškuose vadovėliuose rašoma apie karus su švedais ir kazokais, nors pagal chronologiją ir pagal svarbą turėtų būti atvirksčiai. Karo su kazokais pasekmė buvo karas su švedais. Recenzentas taip pat pastebėjo, kad vadovėlio autoriai visur naudoja bendrą terminą „Ukraina“, nors karo su Rusija

išdavoje jai atiteko tik dalis Ukrainos – žemės kairiajame Dniepro krante. Panašus nenuoseklumas pastebimas aptariant Perejeslavlio sutarties teritorinį aspektą. Net žemėlapyje Perejeslavlio miestą randame ne Ukrainos teritorijoje, o prie Maskvos. Žemėlapiuose vaizduojančiuose Liublino unijos laikotarpį ir Abiejų Tautų Respublikos epochą XVI ir XVII amžiais LDK ir Karūnos teritorijos pažymėtos skirtingomis spalvomis, bet XVIII a. Abiejų Tautų Respublikos žemėlapyje jau neberandame ribos skiriančios LDK ir Karūnos teritoriją. Vadovėlyje minimas iškilmingas pasižadėjimas Seime po Konstitucijos priėmimo. Tai naujovė vadovėliuose, bet informacija apie šį pasižadėjimą nėra tiksli. Nepaisant nurodytų trūkumų vadovėlis vertinamas gerai.

Diskusija:

Mgr. T. Baryła: recenzijos autorius jau ne pirmasis atkreipė dėmesį, kad dažnai Respublika tapatinama su Lenkija, kas gana žalinga, nes Liublino unija įgyvendino idėją sąjunginės valstybės, kuri buvo siejama Karaliaus asmeniu ir sėkmingai gyvavo 200 metų. Taip pat reikia akcentuoti Maskvos grėsmę, kuri paspartino šios unijos sudarymą, bet pastarosios idėja jau buvo pribrendusi ir Lenkijos karalystėje ir LDK.

Dr. M. Kowalski: lenkų teisininkų tarpe egzistuoja koncepcija, kad po Liublino unijos turime jau unitarinę valstybę, kurios skirstymas į Karūną ir LDK buvo antraeilis, grynai administracinio pobūdžio dalykas.

Dr. R. Miknys: esu nustebintas, kad galėjo atsirasti tokia teisinė samprata, kuri prieštarauja nusistovėjusiam, stipriai argumentuotam lenkų ir visos europinės istoriografijos požiūriui. Juk, pavyzdžiui, Timothy Snyder apibūdina Liublino uniją kaip novatorišką fenomeną Europos istorijoje. Taip pat ir Teodor Weeks savo naujausiuose darbuose naudoja terminą „Abiejų Tautų Respublika“.

Pirmininkaujantis prof. hab. dr. M. Jackiewicz baigdamas posėdžio dalį, skirtą istorijos vadovėlių recenzijų pristatymui, trumpai ją reziūmavo ir pabrėžė, kad recenzentai puikiai atliko savo darbą. Tuo tarpu vadovėlių autoriai privalėtų susipažinti su recenzijomis, kad galėtų patys vertinti savo tekstą atsižvelgdami į kritines pastabas. Toliau prof. hab. dr. M. Jackiewicz pasiūlė pradėti geografijos vadovėlių recenzijų pristatymą.

Prof. dr. A. J. Stanaitis pristatė vadovėlio *Wiecki Wojciech, Stachowska Beata – Geografia XXI wieku. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych. Zakres podstawowy (+ CD). Wydawnictwo LektorKlett Sp. z o.o. (464/2012)* recenziją.

Tezės: 1. Vadovėlis labai geras, kuriame daug vietos skirta turizmo tematikai, vandens šaltiniams ir atsargoms, transporto struktūros pokyčiams, o ypatingai prognozuojamiems artimiausiam dešimtmečiui civilizaciniams pokyčiams. Pavyzdžiui, susidarymui naujų kvazivalstybinių darinių Katalonijos, Šiaurės Italijos, Bavarijos, o taip pat Silezijos Lenkijoje. 2. Autoriai stengėsi parodyti pokyčius susietus su ekologinėmis grėsmėmis. Šių problemų nagrinėjimui skirta beveik pusė vadovėlio teksto. 3. Autoriai pateikia Lenkijos ekonomikos rodiklius, kurie lyginami su atitinkamais Europos Sąjungos kitų valstybių ekonominiais rodikliais. 4. Lietuva minima mažai, bet proporcingai pagal jos vietą Europoje. 5. Trūkumas – pasenę įvairių palyginimų duomenys, nes naujausi yra tik iš 2006 metų. 6. Autoriai savo prognozėje nepakankamai įvertino islamo išpažinėjusių didėjimo mastą ES šalyse.

Kita prof. dr. A. J. Stanaičio recenzija yra apie vadovėlį *Rachwał Tomasz – Oblicza geografii 2. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Zakres rozszerzony. Nowa Era Sp. z o.o. (501/2/2013)*.

Tezės: 1. Autoriai ypatingai kvalifikuotai išnagrinėjo urbanizacijos pokyčius ir migraciją šiuolaikinėje Europoje. Abu tie veiksniai gali turėti lemiamą įtaką valstybių – naujų Europos Sąjungos narių - demografiniai situacijai. 2. Vertingos vadovėlio dalys, kuriose aptariami civilizacinio vystymosi sąlygojami pokyčiai ir grėsmės. 3. Ypatingai daug dėmesio skirta Lenkijos vietai pasaulyje. Vadovėlyje pateikiama ir nemažai žinių apie Lietuvą, pradedant kalbine situacija ir baigiant ekonominiiais rodikliais. 4. Vadovėlis yra perkrautas įvairiais duomenimis, nors vadovėliai neturėtų būti statistikos rinkiniai, o parodyti ir analizuoti procesus. 5. Vadovėliu naudotis mokiniui be mokytojo pagalbos gali būti labai sunku dėl perkrovimo faktografija. Tai, beje, beveik visų geografijos vadovėlių yda.

Diskusija:

Mgr. T. Baryla: jeigu faktografija užgožia realią procesų eigą, mokiniams apsunkina jos supratimą – tai jau metodologinis trūkumas. Mokinys juk turi ugdytis procesų supratimo gebėjimus, o ne vien išiminti įvairius duomenis.

Dr. M. Kowalski: iš tikrųjų, geografijos vadovėliams būdinga yda – faktografijos persvara procesų supratimo atžvilgiu, tačiau tai galbūt nėra sąlygota ugdymo programų.

Dr. R. Miknys: Komisija mažai tepasiekė mėgindama sumažinti faktografijos vyravimą vadovėliuose. Todėl privalome atkreipti dėmesį į šią problemą, kuri pasirodo yra gilesnė geografijos vadovėliuose nei klausimai susiję su medžiagos apie Lenkija ir Lietuvą pateikimu vadovėliuose.

Dr. M. Kowalski pristatė recenziją atlaso *Žemė. Geografijos atlasas mokyklai. „Briedis“, 2013.*

Tezės: 1. Vadovėlių poligrafinis lygis yra aukštas ir neatsilieka nuo geriausių pasaulinių leidinių. 2. Lenkijos ir lenkų temos pasitaiko šalia Lietuvos tematikos, bet ne visada jų pateikimas teisingas. 3. Pažymėtini trūkumai: a) klaidingai nurodyta, kad Lenkijos Baltijos jūros pakrantė yra abrazinė; b) etninės struktūros žemėlapyje netiksliai parodyta lietuvių kalbos dialektų teritorija; c) migracijų žemėlapiuose klaidingai vaizduojamos praeities ir dabarties migracijos, kartais painiojama chronologija; d) kalbų paplitimo žemėlapiuose Vilniaus krašte nematome slavų kalbų; e) Europos kalbų žemėlapiuose lenkų kalbą Lietuvoje žymi tik dvi dėmelės, panašiai kaip lietuvių kalbos Baltarusijoje. Lietuvių kalbos paplitimo plotas žemėlapiuose visur padidintas, o slavų kalbų Lietuvoje – sumažintas; f) iš Lenkijos istorinių regionų pažymėta tik Pamarys, Mozūrai ir Mazovija, nors Vokietijos regionai parodyti teisingai, ką šiaip ar taip buvo žymiai sunkiau padaryti.

Doc. dr. L. Jašinauskas: Klaidos, tikriausiai yra padarytos ne dėl autorių aplaidumo, o sąlygotos pasenusios literatūros naudojimo.

Dr. R. Miknys: apibūdinimas „padarytos ne dėl autorių aplaidumo“ yra pernelyg švelnus. Tai greičiau rezultatas nesąmoningo lietuviško nacionalizmo, žalingas dėl to, kad atlasas bus plačiai naudojamas. Tuo tarpu jis sudarytas remiantis jau neaktualiais demografiniais, statistiniais, kalbiniais, sociologiniais, istoriniais duomenimis. Pasirodo, kad atlasai nerecenzuojami, bet vis tiek naudojami mokyklose. Tai nedaro garbės Lietuvos mokslui. Neturėtų būti taip, kad atlaso klaidos pasitarnautų pseudopatriotinei „istorinei politikai“.

Po pertraukos pirmininkaujantis prof. hab. dr. M. Jackiewicz kalbėjo apie ilgametę Komisijos veiklą, kuri prasidėjo 1992 metais. Jis pasiūlė išsakyti sveikinimus Komisijos iš Lietuvos pusės ilgamečiam pirmininkui dr. Juozui Tumeliui ir pažymėjo, kad, dirbdami Komisijoje jos nariai įgijo naujus mokslinius laipsnius, užėmė aukštesnes atsakingas

pareigas ir, suprantama, paskelbė daug naujų publikacijų. Prof. hab. dr. M. Jackiewicz paprašė lietuvių atstovų pateikti preliminarinį pasiūlymą dėl 2015 metų susitikimo pagrindinės temos ir perdavė prof. hab. dr. A. Suchońsk'io nuomonę, kad 2015 metų susitikimą reikia surengti Vroclave, nes dr. A. Srebrakowsk'is jau išsiaiškino preliminariai, kuriame mieste galėtų posėdžiauti Komisija ir kartu vyktu lenkiškų pakraščių organizacijų atstovų suvažiavimas (Zjazd Kresowiaków).

Dr. R. Miknys paprašė pateikti kitą pasiūlymą dėl susitikimo vietos mgr. T. Baryłai.

Mgr. T. Baryła: pateikė pasiūlymą, kad, atsižvelgiant į pokyčius Europos šiaurės rytų regione ir pasiruošimu vykdyti naujas kaimynystės programas, reikėtų koncentruotis į Baltijos jūros problemas Lenkijos ir Lietuvos politikoje bei istorijoje. Jų svarstymas leistų išanalizuoti Baltijos jūros vaidmenį, pirma, ilgame istoriniame laike; antra, pajūrio miestų ir Hanzos sąjungos įtakos kontekste; trečia, sąryšyje su Europos Baltijos regiono formavimusi. Priėmus šį pasiūlymą būtų gerai, kad Komisijos susitikime dalyvautų vietinių mokyklų mokytojai (pirmąją susitikimo dieną, probleminių pranešimų pristatyme ir diskusijose). Reikėtų kreiptis ir į Gdansko mokslininkus (pvz., prof. Włodarski arba prof. Palmowski), kurie pristatytų Baltijos regiono idėjas.

Dr. R. Miknys pasiūlė dėl susitikimo problematikos ir jo vietos Komisijos nariams balsuoti. Visi pritarė mgr. T. Barył'os pasiūlymui dėl problematikos ir Gdansko, kaip 2015 m. Komisijos posėdžio vietos.

Prof. hab. dr. M. Jackiewicz ir dr. R. Mikniui pasiūlius nutarta įvertinti doc. dr. A. Kasperavičiaus straipsnį kaip Komisijos veiklos istoriją. Ponia mgr. M. Skórka patvirtino, kad straipsnis pateikia pakankamai išsamų Komisijos darbo vaizdą.

Prof. hab. dr. M. Jackiewicz paprašė, kad ministerijos atstovas paskambintų telefonu prof. hab. dr. Adam'ui Suchońsk'iu ir užtikrintų jį, kad jo darbas Komisijose labai gerai prisideda prie lenkų – lietuvių bendradarbiavimo plėtojimo. Prof. hab. dr. A. Suchońsk'io pranešimas bus pridėtas prie posėdžių medžiagos. Mgr. T. Barył'ai paprašius pasikalbėti telefonu su prof. hab. dr. A. Suchońsk'iu tai pažadėjo padaryti prof. hab. dr. M. Jackiewicz ir dr. R. Miknys.

Komisija po diskusijos suformulavo šias išvadas:

I.

Susitikimas Norviliškėse (Šalčininkų r.), posėdžiuose pristatytos recenzijos ir vykusios diskusijos patvirtino Komisijos veiklos teigiamą poveikį, kurį liudija lenkų-lietuvių kontroversijų vadovėlių turinyje mažėjimas ir aštrumas.

II.

Komisija reiškia padėką iš Lietuvos pusės sekretoriui ponui Rimantui Jokimaičiui už Komisijos posėdžių organizavimą ir įdomią kultūrinę programą, kuri leido susipažinti su Šalčininkų rajono gamta, praeitimi ir dabartimi.

III.

Komisijos posėdžiuose vykusį diskusiją parodė būtinumą tęsti esminių istorijos klausimų aptarimą per probleminių papildomų pranešimų pristatymą ir atitinkamas diskusijas. Ekspertų pranešimus galėtų išklaudyti ir pareikšti savo nuomonę vietų, kur vyksta Komisijos susitikimai mokytojai, dalyvaujanti jos posėdžiuose. Komisija pritarė principui, kad, kaip ir Lenkijoje, Lietuvos švietimo ir mokslo ministerija turi būti atsakinga mokyklose naudojamų vadovėlių recenzavimą.

IV.

Komisija atkreipė dėmesį į tai, kad skirstymas į „savas ir svetimas“, kuris tapo pagrindu lietuvių tautinės substancijos gynimo ir istorinių ryšių su Lenkija nutraukimo, gali būti panaudotas mėginimams trukdyti Lietuvos ir Lenkijos požiūrių į bendrą istoriją bei vaidmenį besivienijančioje Europoje suartėjimui. Mūsų istorija, mūsų kaimynystė yra Europos istorijos dalimi, civilizacine ir geografinė prasme apibrėžiama kaip Vidurio Rytų Europa ir ji nėra determinuota konfliktų. Komisija pritaria platesniam gerosios patirties sklaidimui, kas patvirtintų šią idėją.

V.

Komisijos nariai pasisakė, kad kitas posėdis vyktų 2015 m. gegužės mėnesį Gdanske ir suformulavo jo pagrindinę temą: „Baltijos jūra Lenkijos ir Lietuvos koncepcijose bei politikoje“.

Protokolą patvirtina ir pasirašo

Lenkijos pusė

Lietuvos pusė

.....
Prof. hab. dr. Mieczysław Jackiewicz

.....
dr. Rimantas Miknys

2014 m. gegužės mėn. 16 d.

Norviliškės